

ΕΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ ΤΗΣ ΝΥΡΕΜΒΕΡΓΗΣ ΕΚ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Σ. ΜΑΡΙΔΑΚΗ

Κατὰ τὴν Πανηγυρικὴν Συνεδρίαν τῆς 27ης Δεκεμβρίου 1951

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ,

Τὸ Ἑνωμένον Βασίλειον, αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι καὶ ἡ Ἐνωσις τῶν Σοβιέτ, ἐν ὀνόματι τριάκοντα δύο Ἑνωμένων Ἐθνῶν, τὴν 30 Νοεμβρίου τοῦ 1943, ἐξαπέλυσαν ἀπὸ τῆς Μόσχας, à titre d'avis formel, ἐπίσημον Δήλωσιν. Κατὰ τὴν Δήλωσιν ταύτην, γερμανοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ὡς καὶ οἱ ἀποτελοῦντες μέλη τοῦ ναζιστικοῦ κόμματος, ἐφ' ὅσον, κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνακωχῆς θ' ἀπεδεικνύοντο ὑπεύθυνοι ὠμοτήτων, σφαγῶν καὶ ἐκτελέσεων, θ' ἀποσταλοῦν εἰς τὰς Χώρας εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ὁποίων τὰς ἐξετέλεσαν, διὰ νὰ δικασθοῦν καὶ τιμωρηθοῦν συμφώνως πρὸς τοὺς ἐκεῖ κρατοῦντας νόμους. Οἱ γερμανοὶ δὲ οἵτινες συμπράττουν εἰς ὁμαδικὰς ἐκτελέσεις ἰταλῶν ἀξιωματικῶν ἢ εἰς ἐκτελέσεις ὁμήρων γάλλων, ὀλλανδῶν, βέλγων, νορβηγῶν ἢ εἰς ἐκτελέσεις κρητῶν χωρικῶν, ὡς καὶ οἱ προβαίνοντες εἰς σφαγὰς πολωνῶν ἢ ρώσων, πρέπει νὰ γνωρίζουν ὅτι θὰ ὀδηγηθοῦν sur le théâtre de leurs crimes καὶ θὰ δικασθοῦν ἐπὶ τόπου ὑπὸ τῶν λαῶν, οἵτινες εἶναι τὰ θύματα τῆς βαρβαρότητος αὐτῶν. Ὅσοι, ἀφ' ἑτέρου, δὲν ἔχουν μολύνει τὰς χεῖρας των δι' αἵματος ἀθώου, πρέπει νὰ προσέξουν καὶ εἰδοποιοῦνται ἀπὸ τοῦδε, ὅπως λάβουν τὰ μέτρα των, ὥστε νὰ μὴ ἐνταχθοῦν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐνόχων, διότι εἶναι ἀπολύτως βέβαιον, ὅτι αἱ τρεῖς Σύμμαχοι Δυνάμεις θὰ τοὺς καταδιώξουν μέχρι περάτων τῆς Γῆς καὶ θὰ τοὺς παραδώσουν εἰς τοὺς κατηγοροῦς των afin que justice soit faite.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς Δηλώσεως ταύτης, οἱ Σύμμαχοι ὑπέγραψαν τὴν 8ην Αὐγούστου 1945 εἰς τὸ Λονδίνον Συμφωνίαν διὰ τῆς ὁποίας ἵδρυσαν Διεθνὲς Στρατιωτικὸν Δικαστήριον ὡς μόνιμον θεσμόν. Εἰς τὸ προσηρητημένον Καταστατικὸν τοῦ Δικαστηρίου τούτου καθορίζεται, ὅτι ἡ δικαιοδοσία του ἐκτείνεται:

α') *Ἐπὶ ἐγκλημάτων κατὰ τῆς εἰρήνης*. Ταῦτα συνίστανται εἰς πράξεις διὰ τῶν ὁποίων προπαρασκευάζεται ἢ συνεχίζεται ἐπιθετικὸς πόλεμος.

β') *Ἐπὶ ἐγκλημάτων πολέμου*. Ταῦτα συνίστανται εἰς πράξεις διὰ τῶν ὁποίων παραβιάζονται οἱ νόμοι καὶ αἱ συνήθειαι τοῦ πολέμου.

γ') *Ἐπὶ ἐγκλημάτων κατὰ τῆς Ἀνθρωπότητος* (Crimes contre l'Humanité). Ταῦτα συνίστανται εἰς τὴν δολοφονίαν, τὴν ἐξολόθρευσιν, τὴν ὑποδούλωσιν, τὴν ἀειφυγίαν καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀπάνθρωπον πράξιν, ἥτις, πρὸ ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ἐπιχειρεῖται κατὰ τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ, ὡς καὶ εἰς τοὺς διωγμοὺς ἐκ λόγων πολιτικῶν, φυλετικῶν ἢ θρησκευτικῶν, ἐφ' ὅσον αἱ πράξεις αὗται, καὶ ἂν ἔτι δὲν ἀντίκεινται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον τὸ ἰσχύον εἰς τὴν Χώραν ἔνθα διεπράχθησαν, ἐν τούτοις συνετελέσθησαν κατὰ συνέχειαν ἢ ἔχουν συνάφειαν πρὸς ἔγκλημα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει δικαιοδοσίαν τὸ Διεθνὲς Στρατιωτικὸν Δικαστήριον.

Τὸ Διεθνὲς Στρατιωτικὸν Δικαστήριον συντεθὲν ἐκ τεσσάρων μελῶν, ἐνὸς ἄγγλου, ἐνὸς ἀμερικανοῦ, ἐνὸς γάλλου καὶ ἐνὸς ρώσου, συνῆλθεν εἰς πρώτην σύνοδον ἐν Νυρεμβέργῃ διὰ νὰ δικάσῃ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ναζισμοῦ. Ἡ δίκη ἤρχισε τὴν 20 Νοεμβρίου 1945 καὶ ἐπερατώθη τὴν 31 Αὐγούστου 1946. Ἡ ἀπόφασις ἢ καταδικάζουσα τοὺς κατηγορουμένους εἰς τὸν δι' ἀπαγχονισμοῦ θάνατον, ἐξεδόθη τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1946 καὶ ἐξετελέσθη ἄνευ ἀναβολῆς.

Τὰ δύο κύρια θεμέλια τῆς ὑπερασπίσεως ἦσαν ταῦτα.

Οἱ νικηταὶ Σύμμαχοι οὐδαμόθεν ἤντλουν ἐξουσίαν, ὅπως ἐμφανισθοῦν καὶ ὡς διεθνεῖς νομοθέται, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ ὑπ' αὐτῶν τεθεῖσα νομοθεσία περὶ ἐγκληματιῶν πολέμου πίπτει ἀφ' ἑαυτῆς καὶ τὸ δι' αὐτῆς ἰδρυθὲν Διεθνὲς Στρατιωτικὸν Δικαστήριον οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἔχει ὅπως δικάσῃ. Ἐφ' ἐτέρου ὑποκείμενα τῶν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου εἶναι αἱ Πολιτεῖαι, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ ἰδιῶται, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀκολουθεῖ ὅτι διὰ τὰς πράξεις αἵτινες ἀποδίδονται εἰς τοὺς κατηγορουμένους μόνον ὑπεύθυνον εἶναι τὸ γερμανικὸν Reich, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἔδρασαν ὡς ὄργανα αὐτοῦ.

«Les hommes d'Etat», ἔλεγεν ἐπὶ λέξει ὁ συνήγορος τοῦ Ribbentrop, «sont chargés de veiller aux intérêts de leur peuple. Si leur politique échoue, les pays pour le compte desquels ils agissent doivent en supporter les conséquences, et c'est l'histoire qui portera sur ces hommes un jugement. Mais, au point de vue juridique, ils ne sont responsables qu'envers leur propre pays des actes dont on accuse celui-ci, (καὶ ἔδειξε τὸν

Ribbentrop) actes considérés comme des violations du droit international. Le pays étranger lésé par ces actes ne peut rendre responsable l'individu qui les a commis».

Λέγεται ὅτι ἡ δίκη τῆς Νυρεμβέργης δὲν ἔχει προηγούμενον. Ὑπερβασίας τῶν ἐμπολέμων ἀπεδοκίμασαν οἱ ἀπὸ θεωρίας καλλιεργοῦντες τὸ διεθνὲς δίκαιον, κατεδίκασε δὲ πολλάκις καὶ ἡ διεθνῆς κοινὴ γνώμη κατὰ πανηγυρικὸν τρόπον ἐκδηλωθεῖσα· ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα διέπραξαν ἢ διέταξαν τὰς ὑπερβασίας, τονίζεται καὶ ἐπαναλαμβάνεται, ὅτι οὐδέποτε ἤχθησαν ἐνώπιον Δικαστηρίου ἐν ὀνόματι τῆς Διεθνοῦς Κοινωνίας δικάζοντες.

Εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἐν τούτοις, ὁ ἐξανθρωπισμὸς τοῦ πολέμου ἐμφανίζεται ὡς ἰδέα, ἣτις ὄχι μόνον τὸν θεωροῦντα νοῦν προσελκύει καὶ ἀπασχολεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν πρακτικὴν τοῦ πολέμου δὲν ἀφήνει ἀσυγκίνητον καὶ ἀνεπηρέαστον. Πράγματι σημειοῦται περίπτωσις καθ' ἣν, πρόσωπα, ἐκτραπέντα κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα αὐτοῦ εἰς πράξεις ἀπανθρώπους, κατηγορήθησαν ὡς *παρανομήσαντα*, παραπεμφθέντα δὲ εἰς δίκην *ἐκρίθησαν καὶ κατεδικάσθησαν*.

Ὁ ἀπὸ εἴκοσι καὶ τεσσάρων ἐτῶν διεξαγόμενος πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο τότε Μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἐκρίθη, ὡς γνωστόν, κατὰ τρόπον ἀπροσδόκητον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ Λύσανδρος ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων, ὀρμώμενος ἐκ Ρόδου εἰσπλέει τὸν Ἑλλήσποντον καὶ καταλαμβάνει τὴν Λάμψακον *σύμμαχον οὔσαν Ἀθηναίων*. Οἱ Ἀθηναῖοι *πλέοντες κατὰ πόδας ναυσὶν ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατὸν* προσορμίζονται εἰς *«Αἶγὸς Ποταμοὺς ἀντίον τῆς Λαμψάκου»*. Ἀπὸ τῆς ἐπομένης ἐπροκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν παρατασσόμενοι πρὸ τῆς Λαμψάκου *«ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνίσχοντι»* καὶ *«τῆς ἡμέρας ὕπὸς»* ἐπαναπλέοντες *«εἰς τοὺς Αἶγὸς Ποταμοὺς»*. Ὁ Λύσανδρος ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας *«οὐκ ἀντανήγεν»*, περιοριζόμενος νὰ ἐκπέμπῃ *«κατασκόπους ναῦς»*, διὰ νὰ πληροφορηταί, τί ἔπραττον οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἐπανέπλεαν εἰς Αἶγὸς Ποταμοὺς. Τὴν πέμπτην ἡμέραν ἅμα εἶδεν εἰς τὰς κατασκόπους ναῦς *«ὄψωμένην πρόωραθεν ἀσπίδα»*, σημεῖον ὅτι ὁ Κυβερνήτης εἶδε τοὺς Ἀθηναίους *«ἐκβεβηκότας καὶ διεσκεδασμένους εἰς τὴν Χερσόνησον»*, ἐπιπλεύσας ὁ Λύσανδρος κατέλαβε τὰς Ἀθηναϊκὰς τριήρεις *«κενάς, τοὺς δὲ πλείστους ἄνθρας ἐν τῇ γῆ συνέλεξεν»*. Ἐκ τῶν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα τριήρεων, μόνον ὀκτῶ τυχαίως εὑρεθεῖσαι πλήρεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ τοῦ ναυάρχου Κόνωνος, διέ-

φυγαν εἰς Κύπρον, ἐκτός δὲ αὐτῶν καὶ ἡ Πάραλος ἦτις ἀποχωρισθεῖσα ἔπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας «ἀπαγγελοῦσα τὰ γεγονότα».

Κυρίαρχος πλέον ἀπόλυτος «ὁ Λύσανδρος τὰς τε ναῦς καὶ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰλλα πάντα εἰς Λάμψακον ἀπήγαγεν, ἔλαβε δὲ καὶ τῶν στρατηγῶν ἄλλους τε καὶ Φιλοκλέα καὶ Ἀδείμαντον». Ἐν συνεχείᾳ ἱστορεῖ ὁ Ξενοφῶν (Ἑλλην. 2.1.31) ταῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα, παρημελημένα μέχρι τοῦδε καὶ ἀπαρατήρητα, ἦλθεν ἡ δίκη τῆς Νυρεμβέργης νὰ ἐμφυσῆσθαι ζοῆν.

«Μετὰ δὲ ταῦτα, (ὁ Λύσανδρος) ἀθροίσας τοὺς συμμάχους ἐκέλευσε βουλεύεσθαι περὶ τῶν αἰχμαλώτων. Ἐνταῦθα δὲ κατηγορεῖται ἐγίνοντο πολλὰ τῶν Ἀθηναίων ἃ τε ἤδη παρενενομήκεσαν καὶ ἃ ἐψηφισμένοι ἦσαν ποιεῖν, εἰ κρατήσκειαν τῇ ναυμαχίᾳ, τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀποκόπτειν τῶν ζωορηθέντων πάντων, καὶ ὅτι λαβόντες δύο τριήρεις, Κορινθίαν καὶ Ἀνδρίαν, τοὺς ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πάντας κατακρημνίσκειαν. Φιλοκλῆς δ' ἦν (ὁ) στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ὃς τούτους διέφθειρεν. Ἐλέγετο δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ, καὶ ἔδοξεν ἀποκτεῖναι τῶν αἰχμαλώτων ὅσοι ἦσαν Ἀθηναῖοι πλὴν Ἀδειμάντου, ὅτι μόνος ἐπελάβετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ περὶ τῆς ἀποτομῆς τῶν χειρῶν ψηφίσματος. . . Λύσανδρος δὲ Φιλοκλέα πρῶτον ἐρωτήσας, τί εἴη ἄξιός παθεῖν ἀρξάμενος εἰς Ἑλληνας παρανομοῦν, ἀπέσφαξεν».

Συναθροίσας ὁ Λύσανδρος τοὺς Ἀθηναίους αἰχμαλώτους εἰς τὴν Λάμψακον, ἔκρινε σκόπιμον νὰ μὴ ἀποφασίσῃ αὐτὸς μόνος ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐκπροσώπου τῶν Λακεδαιμονίων περὶ τῆς τύχης αὐτῶν. Ἐνόμισεν, ὅτι τὴν σχετικὴν ἀπόφασιν ἔπρεπε νὰ συλλάβῃ ἐν συμβουλίῳ μετὰ τῶν συμμάχων. «Ἀθροίσας τοὺς συμμάχους ἐκέλευσε βουλεύεσθαι περὶ τῶν αἰχμαλώτων». Συνεκρότησε λοιπὸν τοὺς συμμάχους εἰς δικαστήριον μετὰ τὴν εἰδικὴν ἐντολήν, ὅπως ἀποφασίσουν, ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι ἡ τύχη τῶν αἰχμαλώτων. Οἱ σύμμαχοι δὲν ἀπεσύρθησαν διὰ νὰ συσχεφθοῦν κατὰ μόνους. Ἀπ' ἐναντίας. Ἦρχισε διαδικασίᾳ κατὰ τὴν ὁποῖαν προσήρχοντο πολλοὶ κατηγοροῦντες τῶν Ἀθηναίων διὰ πράξεις παρανόμους, τὰς ὁποίας, «ἤδη», δηλ. κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου, εἶχον διαπράξει. (Ἐνταῦθα δὲ κατηγορεῖται ἐγίνοντο πολλὰ τῶν Ἀθηναίων ἃ τε ἤδη παρενενομήκεσαν). Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον αἱ παρανομίαι τὰς ὁποίας «ἤδη» εἰς τὸ παρελθὸν διέπραξαν οἱ Ἀθηναῖοι. Εἶναι καὶ αἱ παρανομίαι τὰς ὁποίας διέπραξαν προσφάτως, ὅπως, προφανῶς ἐννοεῖ ἡ ἐν συνεχείᾳ φράσις «καὶ ἃ ἐψηφισμένοι ἦσαν ποιεῖν». Καὶ τίνες εἶναι αὗται αἱ πρόσφατοι παρανομίαι; Αὗται εἶναι πρῶτον, ἡ ἐν Ἐκκλησίᾳ ληφθεῖσα ἀπόφασις ὅτι, ἐὰν κρατήσουν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ναυμαχίαν,

θ' ἀποκόψουν τὴν δεξιὰν χεῖρα τῶν αἰχμαλώτων πάντων· δεύτερον, ἡ κατὰ διαταγὴν τοῦ στρατηγοῦ Φιλοκλέους κατακρήμνις εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διαφθορὰ ὄλων ὅσοι ἐπέβαιναν δύο τριήρων, μιᾶς Κορινθίας καὶ μιᾶς Ἀνδρίας, τὰς ὁποίας συνέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι. Ἐκτὸς τῶν κατηγοριῶν τούτων *«ἐλέγετο καὶ ἄλλα πολλά»*, προσθέτει ὁ Ξενοφῶν, περὶ τῶν μὲ τὴν φράσιν αὐτὴν τὸ κεφάλαιον τῶν κατηγοριῶν. Τερματισθείσης τῆς διαδικασίας διὰ τῆς ἀκροάσεως ὄλων ὅσοι εἶχον νὰ μνημονεύσουν πράξεις τῶν Ἀθηναίων, τὰς ὁποίας ἐξελάμβανον ὡς παρανόμους, οἱ σύμμαχοι ἐξέδωκαν τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν. Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, ὅσοι ἦσαν Ἀθηναῖοι κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Εἷς μόνος Ἀθηναῖος αἰχμάλωτος ἀπελύθη, ὁ στρατηγὸς Ἀδείμαντος. Ὁ λόγος ἔνεκα τοῦ ὁποίου δὲν κατεδικάσθη, εἶναι χαρακτηριστικός. Διότι, κατὰ τὴν συζήτησιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μόνος οὗτος ἀντετάχθη εἰς τὸ ψήφισμα περὶ ἀποκοπῆς τῶν χειρῶν. *«Καὶ ἔδοξεν ἀποκτεῖναι τῶν αἰχμαλώτων ὅσοι ἦσαν Ἀθηναῖοι, πλὴν Ἀδειμάντου, ὅτι μόνος οὗτος ἐπελάβετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ περὶ τῆς ἀποτομῆς τῶν χειρῶν ψηφίσματος»*.

Ἄμα τῇ ἐκδόσει τῆς ἀποφάσεως ὁ Λύσανδρος ἐβάδισε πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων Φιλοκλέα, ὅστις, ὡς ἐλέχθη, κατηγορήθη ὅτι διέταξε τὴν κατακρήμνισιν εἰς τὴν θάλασσαν ὄλων ὅσοι ἐπέβαιναν τῶν δύο τριήρων, καὶ τοῦ ἔθηκε τὸ ἐρώτημα: *«τὶ εἶη ἄξιος παιδεῖν ἀρξάμενος εἰς Ἑλλήνας παρανομεῖν»*. Ἀφοῦ ἔλαβεν ἀπάντησιν, περὶ τῆς ὁποίας θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω, τὸν ἀπέσφαξεν.

Πρέπει, τώρα, νὰ παραλληλίσωμεν τὰς συνθήκας ὑφ' ἃς διεξήχθη ἡ δίκη τῆς Νυρεμβέργης πρὸς τὰς συνθήκας ὑφ' ἃς διεξήχθη ἡ δίκη τῆς Λαμψάκου, διὰ ν' ἀνευρεθοῦν αἱ μεταξὺ αὐτῶν ὁμοιότητες καὶ ἀναλογίαι.

Ἐκπέμποντες ἀπὸ τῆς Μόσχας οἱ Σύμμαχοι τὴν ἀνωτέρω Δήλωσιν, διὰ τῆς ὁποίας προειδοποίησαν ὅτι θὰ τιμωρηθῇ πᾶς γερμανός, ὅστις ἐπεχείρησεν ἢ θὰ ἐπιχειρήσῃ πράξεις συνιστώσας παραβίασιν τῶν νόμων καὶ τῶν συνθηθῶν τοῦ πολέμου, ἢ πράξεις αἵτινες συνιστοῦν ἐγκλήματα κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνταπεκρίνοντο εἰς αἴτημα τῆς διεθνούς κοινῆς γνώμης καταπλαγείσης ἐκ τῆς περιφρονησεως ἣν ἐπέδειξαν οἱ γερμανοὶ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ιδιότητα καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν.

Ἄνάλογος ἀτμόσφαιρα, φαίνεται, ὅτι περιέβαλλε καὶ τὸν Λύσανδρον. Ἐάν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν παρεξέτρεποντο εἰς πράξεις σαφῶς ἀντικειμένας εἰς τὰς κρατούσας τότε ἀντιλήψεις περὶ συμπεριφορᾶς τῶν ἔμπο-

λέμων, θά παρέμενεν άστήρικτος ή άπόφασις τοῦ Λυσάνδρου, ὅπως έναποθέση τήν τύχην τῶν αἰχμαλώτων Ἀθηναίων εἰς τήν κρίσιν τῶν συμμάχων. Ἐάν δέ αἱ αὐταὶ πράξεις τῶν Ἀθηναίων δέν εἶχον προκαλέσει τήν προσοχήν τῆς κοινῆς γνώμης, θά παρέμενεν άνεξήγητος ή πληθὺς καὶ τὸ πρόχειρον τῶν κατηγοριῶν, αἵτινες διευτώθησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Διὰ τὴν κρίσιν δέ ὁ Ξενοφῶν ἄξιον, ὅπως ἐξάρη ἰδιαιτέρως τὸ κεφάλαιον τῆς κατηγορίας τὸ άναφερόμενον εἰς τὸ ψήφισμα περὶ ἀποκοπῆς τῶν χειρῶν, καθὼς καὶ τὸ ἕτερον κεφάλαιον τῆς κατηγορίας τὸ άναφερόμενον εἰς τήν κατακρήμνισιν ὄλων ὅσοι ἐπέβαιναν τῶν δύο τριήρων, τοῦτο σημαίνει, ὅτι αἱ δύο αὐταὶ πράξεις θά εἶχον σχολιασθῆ εὐρύτητα καὶ θά εἶχον ὁμοφώνως ἀποδοκιμασθῆ. Ἡ ἀπόφασις τοῦ Λυσάνδρου, ὅπως παραπέμψη τοὺς Ἀθηναίους εἰς τήν κρίσιν τῶν συμμάχων, ὅτι ἀπήχετὶ τήν κοινήν γνώμην, πιθανολογεῖται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Πλάτων συγγράφων τήν «Πολιτείαν» κρίνει οὐσιώδες τὴν ἀφιέρωση σελίδας καὶ εἰς τὸ ζήτημα: «*πρὸς τοὺς πολεμίους, πῶς ποιήσουσιν ἡμῖν οἱ στρατιῶται;*», πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρωνται οἱ στρατιῶται τῆς πόλεως, τήν ὁποίαν σκοποῦμεν νὰ οἰκίσωμεν, ἔναντι τῶν πολεμίων;

Ἐπιπλέον καταδικάζει ἀπεριφράστως καὶ χαρακτηρίζει ὡς βάρβαρον τὸν τρόπον καθ' ὃν «*νῦν*» συμπεριφέρονται πρὸς ἀλλήλους ὡς ἐμπόλεμοι οἱ Ἕλληνες. Ἐπιπλέον ὁ χαρακτηρισμὸς δὲ οὗτος δέν εἶναι ἀπλῶς ἡ προσωπική του γνώμη, ἀλλ' εἶναι καὶ ἡ ἀπήχησις τῶν εἰς τήν ἀγορὰν σχολίων καὶ συζητήσεων. Εἰκοσιτριετῆς ὁ Πλάτων ἐξῆσε τὸν κατάπλουον εἰς Πειραιᾶ τοῦ Λυσάνδρου καὶ τήν εἴσοδον αὐτοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας. Τότε ἀκριβῶς ἤρχισε νὰ γράφῃ τήν «Πολιτείαν», τήν ὁποίαν ἐδημοσίευσε κατὰ τινὰς μὲν περὶ τὸ 390, κατ' ἄλλους μετὰ τὸ 380. Ἡ σκέψις, ὅπως ἀφιέρωση ἴδιον κεφάλαιον (469 b) εἰς τήν συμπεριφορὰν τῶν ἐμπολέμων, δέν δύναται νὰ ἔχη ἄλλην αἰτίαν παρὰ μόνον τήν ἐντύπωσιν, τήν ὁποίαν ἀφήκαν καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τήν κοινήν γνώμην αἱ σκληρότητες αἱ σημειωθεῖσαι κατὰ τὸν λήξαντα πόλεμον. Τοῦτο ἄλλως τε διαφαίνεται εἰς ὅλον τὸν σχετικὸν συλλογισμόν.

Ἐπιπλέον διακρίνει μεταξὺ *πολέμου* καὶ *στάσεως*. Ἡ ἔννοια τοῦ *πολέμου* κυριολεκτεῖται εἰς τήν ἐχθραν ἐλλήνων πρὸς βαρβάρους, διότι μόνον οὗτοι εἶναι «*φύσει πολέμιοι*». Ἡ ἐχθρα μεταξὺ ἐλλήνων ἀπ' ἐναντίας εἶναι ἀπλή *στάσις*, διότι δέν νοεῖται πόλεμος «*μεταξὺ οἰκείων καὶ συγγενῶν*», «*τὸ δὲ ἐλληνικὸν γένος, φημί, αὐτὸ ἑαυτῶ οἰκείον εἶναι καὶ συγγενές, τῶ δὲ βαρβαρικῶ ὀθνεῖόν τε καὶ ἀλλότριον*», ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου «*Ἕλληνας Ἕλλη-*

σιν, όταν τοιοῦτόν τι δρωῖσιν, φύσει μὲν φίλους εἶναι, νοσεῖν δ' ἐν τῷ τοιούτῳ τὴν Ἑλλάδα καὶ στασιάζειν καὶ στάσιν τὴν τοιαύτην ἔχθραν καλεῖσθαι». Ἀλλά, όταν ἡ μεταξὺ Ἑλλήνων κατάστασις ἔχθρας δὲν νοεῖται ὡς πόλεμος, ἀλλ' ἀποτελεῖ νόσον καὶ στάσιν ἀπλήν, δὲν εἶναι «δίκαιον Ἑλληνας ἑλλη- νίδας πόλεις ἀνδραποδίζεσθαι μηδ' Ἑλληνα ἄρα δοῦλον ἐκτῆσθαι», ἀπ' ἐναντίας «κατὰ τὸ δυνατόν ἐθίζειν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους φεῖδεσθαι». Καὶ ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ ἐξανδραποδίζουν ἀλλήλους οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ σκυλεύουν καὶ τοὺς νεκροὺς (ἐξαιρέσει τῶν ὄπλων), διότι εἶναι «ἀνελεύ- θερον καὶ φιλοχρήματον νεκρὸν συλᾶν καὶ γυναικείας τε καὶ σμικρᾶς διανοίας τὸ πολέμιον νομίζειν τὸ σῶμα τοῦ τεθνεῶτος». Πρέπει, ἐπίσης, οἱ στρατιῶται νὰ περιορίζωνται «τὸν ἐπέτειον καρπὸν ἀφαιρεῖσθαι», ἀπέχοντες ἐπιμελῶς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξερημῶνουν τὴν ἑλληνικὴν γῆν τέμνοντες τὰ δένδρα καὶ τὰς οἰκίας καίοντες. «Οὐδ' ἄρα τὴν Ἑλλάδα Ἑλληνες ὄντες κεροῦσιν, οὐδὲ οἰκίεις ἐμπροσθοῦσιν, οὐδὲ ὁμολογήσουσιν ἐν ἐκάστη πόλει πάντας ἐχθροὺς αὐ- τοῖς εἶναι, καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας, ἀλλ' ὀλίγους ἀεὶ ἐχθροὺς, τοὺς αἰτίους τῆς διαφθορᾶς. Καὶ διὰ ταῦτα πάντα οὔτε γῆν ἐθελήσουσιν κεῖρειν αὐ- τῶν, ὡς φίλων τῶν πολλῶν, οὔτε οἰκίας ἀνατρέπειν, ἀλλὰ μέχρι τούτου ποιήσου- νται τὴν διαφθοράν, μέχρις οὔ ἂν οἱ αἰτίοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην».

Οἱ στρατιῶται τῆς ἡμετέρας πόλεως, ἥτις θὰ εἶναι πόλις ἑλληνίς, κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον πρέπει νὰ συμπεριφέρωνται «πρὸς τοὺς ἐναντίους», όταν οὔτοι εἶναι ὡσαύτως Ἕλληνες. Ὄταν ὅμως οἱ Ἕλληνες διεξάγουν πόλεμον πρὸς τοὺς βαρβάρους, πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρωνται; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο δίδει ὁ Πλάτων τὴν ἐξῆς χαρακτηριστικὴν ἀπάντησιν: «Πρὸς δὲ τοὺς βαρβάρους ὡς νῦν οἱ Ἑλληνες πρὸς ἀλλήλους». Ἄνευ πε- ριστροφῶν, λέγει ὁ Πλάτων εἰς τοὺς Ἑλληνας, ὅτι καθ' ὃν τρόπον διε- ξάγουν «νῦν» τοὺς μεταξὺ τῶν πολέμους, κατ' οὐδὲν διαφέρουν τῶν βαρβάρων. Ὅτι οὕτως ἐκφραζόμενος ὁ Πλάτων, ἀποδίδει τὸ κοινὸν αἴ- σθημα, τεκμηριοῦται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι πολὺ πρότερον καὶ δὴ εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ πολέμου καὶ ἐπάνω εἰς τὴν θερμὴν τῆς μάχης, ὁ Λακε- δαιμόνιος ναύαρχος Καλλικρατίδας ἐμφανίζεται λέγων καὶ ἐφαρμοζὼν ἀκριβῶς ὅ,τι πολὺ μεταγενεστέρως σκέπτεται ἀπλῶς *de lege ferenda* ὁ Πλά- των. Ὁ Καλλικρατίδας «προσβαλὼν αἰρεῖ κατὰ κράτος τὴν Μήθυμναν ἐπὶ Λέ- σβου». Εἰς τὴν ἀξίωσιν τῶν συμμάχων, ὅπως οἱ Μηθυμναῖοι ἐξανδραπο- δισθοῦν, ὁ Καλλικρατίδας ἀπαντᾷ: «ἑαυτοῦ γε ἄρχοντος οὐδὲν ἂν Ἑλλήνων εἰς τὸ κείνου δυνατόν ἀνδραποδισθῆναι» (Ξενοφώντας, Ἑλλην. 1, 6, 14). Τὰ

λόγια ταῦτα τοῦ Καλλικρατίδα ἐπαναλαμβάνει ὁ Πλάτων λέγων: «οὐ δίκαιον ἔλληνας ἑλληνίδας πόλεις ἀνδραποδίζεσθαι» καὶ μᾶλλον «ἐθίζειν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους φείδεσθαι». Μεταξὺ τῶν λόγων τοῦ Καλλικρατίδα κατὰ τὸ ἔτος 407 καὶ τῶν σκέψεων τοῦ Πλάτωνος κατὰ τὸ ἔτος 380, παρεντίθεται, κατὰ τὸ 405, τὸ διάβημα τοῦ Λυσάνδρου, κατηγορήσαντος ἐνώπιον τοῦ συμμαχικοῦ δικαστηρίου τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν Φιλοκλέα, ὅτι διατάξας τὴν κατακρήμνισιν εἰς τὴν θάλασσαν ὄλων τῶν ἀνδρῶν οἷτινες ἀπετέλουν τὸ πλήρωμα δύο ἑλληνικῶν τριήρων, κατεδείχθη «ἀρξάμενος εἰς ἑλληνας παρανομεῖν». Καὶ ἡ πρᾶξις τοῦ Καλλικρατίδα, καὶ ἡ σκέψις τοῦ Πλάτωνος, καὶ τὸ διάβημα τοῦ Λυσάνδρου, ἔχουν ἐνότητα. Εἶναι ἐκδηλώσεις τοῦ κοινοῦ περὶ δικαίου συναισθήματος ἀντιδρῶντος εἰς τὰς σκληρότητας τοῦ προσφάτου πολέμου.

Τὸ κοινὸν τοῦτο περὶ δικαίου συναισθημα ἐσκόπησε, κατὰ ταῦτα, νὰ ἱκανοποιήσῃ ὁ Λύσανδρος συνιστῶν τὸ συμμαχικὸν δικαστήριον τῆς Λαμψάκου, καθ' ὃν ἀκριβῶς λόγον καὶ οἱ σύμμαχοι, οὐχὶ ἐδίκησιν, ἀλλ' εἰς τὴν παγκόσμιον κοινὴν γνώμην ἀνταποκρινόμενοι, τοῦ δικαίου ἱκανοποιήσιν ἠθέλησαν ἰδρῦσαντες τὸ Διεθνὲς Στρατιωτικὸν Δικαστήριον.

Οἱ Σύμμαχοι διὰ τῆς Δηλώσεως τῆς Μόσχας προειδοποίησαν τοὺς γερμανοὺς, ὅτι οἱ ὑπεύθυνοι ὠμοτήτων, σφαγῶν καὶ ἐκτελέσεων, θὰ δικασθοῦν καὶ θὰ τιμωρηθοῦν κατὰ τοὺς νόμους τοὺς ἰσχύοντας εἰς τὴν Χώραν ἔνθα τὰς διέπραξαν. Εἰς δὲ τὴν συμφωνίαν τοῦ Λονδίνου καὶ τὸ προσηρτημένον Καταστατικὸν τοῦ Διεθνoῦς Στρατιωτικοῦ Δικαστηρίου, οἱ Σύμμαχοι, ὡς ἐγκλήματα πολέμου καὶ ἐγκλήματα κατὰ τῆς Ἀνθρωπότητος χαρακτηρίζουν πᾶσαν *ἀπάνθρωπον* πρᾶξιν κατὰ τῶν αἰχμαλώτων ἢ τῶν ἀστικῶν πληθυσμῶν διαπραχθεῖσαν καθ' ὃν χρόνον ὑφίσταται ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις. Οἱ Σύμμαχοι, συνεπῶς, ἐξήγγειλαν ὅτι οἱ γερμανοὶ θὰ παραπεμφθοῦν εἰς δίκην, ἐφ' ὅσον αἱ πράξεις τὰς ὁποίας ἐπεχείρησαν, ἀποτελοῦν *παρανομίας*, εἴτε ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι περιέχουν ἄμεσον παραβίασιν τῶν νόμων καὶ τῶν συνηθειῶν τοῦ πολέμου (*violations des lois et coutumes de la guerre*), εἴτε ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι αἱ πράξεις αὗται, μὴ δικαιολογούμεναι ἐκ τῶν νόμων καὶ τῶν συνηθειῶν τοῦ πολέμου, διατηροῦν τὸν χαρακτήρα τοῦ ἐγκλήματος οἷον προσνέμει εἰς αὐτὰς τὸ δίκαιον τῆς ἐν ἧ διεπράχθησαν Πολιτείας¹.

¹ Πρβλ. *I. Παπακωριακοπούλου*, Εἰσαγωγή εἰς τὸ σύγχρονον δίκαιον τῶν ἐγκλημάτων πολέμου, *Θέμις* 57 (1946) 146. *Δεσποίνης Ε. Μαζαράκη*, Ἡ κατὰ τὸ ἑλληνι-

Καί εἰς τὴν Λάμψακον ἐπίσης αἱ πράξεις διὰ τὰς ὁποίας κατηγορήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνώπιον τῶν «*συνέδρων*», ὅπως ὀνομάζει τοὺς «*βουλευομένους*» συμμάχους ὁ Πλούταρχος (Λύσανδρος), χαρακτηρίζονται ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ὡς *παρανομίαι* (*ἐνταῦθα δὴ κατηγοροῖται ἐγγίνοντο πολλάι τῶν Ἀθηναίων ἃ τε ἤδη παρενενομήκεσαν*). Καί ὁ Λύσανδρος αὐτός, θέτων εἰς τὸν Φιλοκλέα τὸ ἐρώτημα: «*τί εἶη ἄξιος παθεῖν ἀρξάμενος εἰς Ἑλλήνας παρανομεῖν*»; ὡς *παρανομίαν* προφανῶς χαρακτηρίζει τὴν κατὰ διαταγὴν τοῦ Φιλοκλέους θανάτωσιν διὰ κατακρημνίσεως εἰς τὴν θάλασσαν τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Ἀνδρίων, οἵτινες ἐπέβαιναν τῶν δύο τριήρων. Ἀλλ' ἀφοῦ οἱ Ἀθηναῖοι κατηγορήθησαν ὅτι κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου «*παρανενομήκεσαν*», κατ' ἀνάγκην προβάλλει τὸ ἐρώτημα: τίνας *νόμους* παρεβίασαν;

Ἡ κατάστασις πολέμου, ἣτις σχεδόν, ἄνευ διακοπῶν, ὑφίστατο μεταξὺ τῶν ἑλληνίδων πόλεων (πρβλ. Πλάτωνος, Νόμοι Α. 626a) ἀσφαλῶς θὰ εἶχε δημιουργήσει στάθμην κανόνων, πρὸς τοὺς ὁποίους, ἐὰν δὲν συνεμορφούντο οἱ ἐμπόλεμοι, θὰ ἐξελαμβάνοντο ὡς παρανομοῦντες. (Πρβλ. Πολυβίου, 5.11.3: «*ταῦτα μὲν ἀναγκάζουσιν οἱ τοῦ πολέμου νόμοι καὶ τὰ τούτου δίκαια δοῦναι*»). Ὁ Ξενοφῶν ὅμως, ἀποδίδων εἰς τοὺς Ἀθηναίους «*παρανομίας*», δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν τοὺς κανόνας τούτους, πάντως δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν τοὺς κανόνας τούτους καὶ μόνους.

Βαθεῖα θρησκευτικὴ φύσις ὁ Ξενοφῶν διαβλέπει εἰς τὸ βάθος τῶν γεγονότων τὴν Θεῖαν Κρίσιν τιμωρὸν ἢ ἐπαινέτιδα. «*Πολλὰ μὲν ἂν τις*» ἔχοι καὶ ἄλλα λέγειν καὶ ἑλληνικὰ καὶ βαρβαρικὰ ὡς θεοὶ οὔτε τῶν ἀσεβοῦντων οὔτε τῶν ἀνόσια ποιούντων ἀμελοῦσι», γράφει ὁ Ξενοφῶν ὀλίγον περαιτέρω εἰς τὸ αὐτὸ βιβλίον τῶν Ἑλληνικῶν (5.4.1). Ἀσφαλῶς δὲ, καθὸ ἀνταποκρινομένην εἰς τὴν θρησκευτικὴν τοῦ φύσιν, ἀπεμνημόνευσεν ὁ Ξενοφῶν (Ἀπομνημονεύματα 4.4.19) τὴν περὶ «*ἀγράφων νόμων*» σωκρατικὴν διδασκαλίαν. Εἰς μίαν καμπὴν τῆς συζητήσεως ἣτις διεξάγεται μεταξὺ Σωκράτους καὶ Ἰππίου, περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ δικαίου, ἐρωτᾷ ὁ Σωκράτης τὸν Ἰππίαν, ἐὰν γνωρίζῃ «*νόμους ἀγράφους*». Ὁ Ἰππίας ἀπαντᾷ καταφατικῶς. Ἀφοῦ δέχεσθαι ὅτι ὑπάρχουν νόμοι ἀγραφοί, ἐρωτᾷ ὁ Σωκράτης, δύνασαι νὰ μοῦ εἴπῃς, ἐὰν τοὺς ἐνομοθέτησαν οἱ ἄνθρωποι; Εἶναι ἀδύνατον, ἀπαντᾷ ὁ Ἰππίας, διότι «*οὔτε συνελθεῖν ἅπαντες ἂν δυναθῆεν, οὔτε ὁμόφωνοὶ εἶναι*». Τότε «*τίνας νομίζεις τεθεικέναι τοὺς νόμους*» κὸν δίκαιον ἐννοία τοῦ «*ἐγκλήματος πολέμου*» (1946). *Kelsen*, εἰς *The international Law Quarterly* 1947, 154

τούτους;» ἐρωτᾷ ὁ Σωκράτης. «*Ἐγὼ μὲν, ἀπαντᾷ ὁ Ἴππίας, θεοὺς οἶμαι τοὺς νόμους τούτους τοῖς ἀνθρώποις θεῖναι*». Οἱ δὲ παραβαίνοντες τοὺς νόμους τούτους, συνεχίζει ὁ Σωκράτης, «*πολλὰ παρανομοῦσιν καὶ δίκην δι-*»
»δόασιν οἱ παραβαίνοντες τοὺς ὑπὸ τῶν θεῶν κειμένους νόμους, ἦν οὐδενὶ
»τρόπῳ δυνατὸν ἀνθρώπῳ διαφυγεῖν, ὥσπερ τοὺς ὑπὸ ἀνθρώπων κειμένους
»νόμους, ἔτι παραβαίνοντες διαφεύγουσι τὸ δίκην δίδόναι, οἱ μὲν λανθάνοντες
οἱ δὲ βιαζόμενοι». Τὸ συμπέρασμα τῆς συζητήσεως εἶναι ὅτι καὶ εἰς τοὺς θεοὺς ἀρέσκει, ὅτι εἶναι δίκαιον τὸ αὐτὸ νὰ εἶναι καὶ νόμιμον (καὶ τοῖς θεοῖς, ἄρα, ὧ Ἴππία, τὸ αὐτὸ δίκαιόν τε καὶ νόμιμον εἶναι ἀρέσκει). Εἰς τὴν θείαν κρίσιν καὶ εἰς τοὺς ἀγράφους νόμους τῶν θεῶν, πιστεύων κατὰ ταῦτα ὁ Ξενοφῶν, «*παρανομίας*» τῶν Ἀθηναίων διαπραχθείσας κατὰ τὸν πόλεμον δὲν δύναται νὰ ἐννοῇ ἄλλας, παρὰ μόνον πράξεις αὐτῶν ἀντικειμένως εἰς «*τὰ ἄγραπτα κἀσφαλῆ τῶν θεῶν νόμιμα*», κατὰ τὸν περίφημον στίχον τοῦ Σοφοκλέους εἰς τὴν Ἀντιγόνην, (455). (Πρβλ. Πλάτωνος, Νόμοι Ζ, 793b).

Ἄλλ' ἐὰν προσδοθῇ ἡ ἔννοια αὕτη εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ξενοφῶντος, ἰδοὺ ὅτι εἰς αὐτὸ ἐμφανίζεται ἐμβρυωδῶς ἢ μετὰ αἰῶνας ὑπὸ τοῦ Ὀλλανδοῦ Grotius, κατ' ἀντίδρασιν πρὸς τὰς φρικαλεότητας τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου, ἐξαγγελθεῖσα θεωρία, καθ' ἣν ὁ πόλεμος δὲν εἶναι ἢ διέξοδος εἰς τὴν ἀχαλίνωτον βίαν, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἔννομον κατάστασιν ἐπὶ τῆς ὁποίας δεσπόζουσιν κανόνες ταμιευόμενοι ἐκ ἐκ τοῦ «*φυσικοῦ δικαίου*», ὅπως ὠνόμαζε τοὺς ἀγράφους νόμους ὁ Grotius.

Ἄλλ' οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν, πόθεν ἦντλον τὴν ἐξουσίαν, ὅπως δικάσουν τοὺς ἠττημένους Ἀθηναίους;

Φερόμεθα ἤδη πρὸς τὸ σημεῖον κατὰ τὸ ὁποῖον ἀλγεῖ ἢ ὅλη περὶ ἐγκληματιῶν πολέμου νομοθεσία.

Ὁ νικητὴς, ἀπλῶς καὶ μόνον, διότι εἶναι νικητὴς προσλαμβάνει αὐτοδυνάμως τὴν ἐξουσίαν ὅπως δικάσῃ τὸν ἠττημένον διὰ πράξεις τὰς ὁποίας οὐχὶ τρίτος, ἀλλ' ὁ αὐτὸς νικητὴς χαρακτηρίζει ὡς ἀντικειμένως εἰς τοὺς κανόνες καθ' οὓς πρέπει νὰ διεξάγεται ὁ πόλεμος;

Τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀδυσώπητον ἐτέθη εἰς τοὺς δικαστὰς τῆς Νυρεμβέργης. Οἱ νικηταὶ Σύμμαχοι ἐδικαιοῦντο νὰ προσδώσουν αὐτοὶ εἰς ἑαυτοὺς τὴν ἐξουσίαν, ὅπως ἰδρῦσουν Διεθνὲς Στρατιωτικὸν Δικαστήριον καὶ νὰ παραπέμψουν ἐνώπιον αὐτοῦ τοὺς ἠττημένους διὰ νὰ δικασθοῦν ὡς ὑπεύθυνοι πράξεων εἰς τὰς ὁποίας οἱ αὐτοὶ Σύμμαχοι μονομερῶς

καί πάλιν ἐνεργοῦντες προσέδωκαν τὸν χαρακτήρα ἐγκλημάτων πολέμου ἢ ἐγκλημάτων κατὰ τῆς εἰρήνης ἢ τῆς ἀνθρωπότητος;

Εἰς τὴν ἔνστασιν ταύτην ἐλλείψεως δικαιοδοσίας τὸ Δικαστήριον τῆς Νυρεμβέργης ἀπαντᾷ:

La rédaction du Statut dépendait du pouvoir législatif souverain exercé par les Etats auxquels le Reich allemand s'était rendu sans conditions; le monde civilisé a reconnu à ces Etats le droit de faire la loi dans les territoires occupés. Les Puissances signataires, éxακολουθεῖ ἢ ἀπόφασις, ont institué ce Tribunal, déterminé la loi applicable, fixé les règles appropriées de procédure. En agissant ainsi, ces Puissances ont fait ensemble ce que chacune d'elles pouvait faire séparément. La faculté de sanctionner le droit par la création des juridictions spéciales est une prérogative commune à tous les Etats.

Εἰς τὰς λέξεις ταύτας καταφανῆς ἐκδηλοῦται ἡ προσπάθεια τοῦ Δικαστηρίου τῆς Νυρεμβέργης, ὅπως τὰς πράξεις ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζει τὴν δικαιοδοσίαν του, δηλ. τὴν Δήλωσιν τῆς Μόσχας καὶ τὴν Συμφωνίαν τοῦ Λονδίνου, ἐμφάνιση ὡς γενομένης μὲν ὑπὸ τῶν Συμμάχων, ἀλλ' ἐνεργούντων κατ' ἐξουσιοδότησιν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἄμεσος δὲ τούτου συνέπεια εἶναι, ὅτι τὸ Δικαστήριον δὲν ἐδίκασεν ἐν ὀνόματι τῶν νικητῶν Συμμάχων, ἀλλ' ἐν ὀνόματι τῆς Διεθνούς Κοινωνίας.

Τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, παρόμοια συνέβησαν καὶ εἰς τὴν Λάμψακον.

“Ἄμα οἱ «σύνεδροι», ὅπως χαρακτηρίζει τοὺς «βουλευομένους» συμμάχους ὁ Πλούταρχος, ἐξέδωκαν τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν, ὁ Λύσανδρος ἀπεχωρίσθη αὐτῶν, ἐβάδισε πρὸς τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν Φιλοκλέα καὶ τὸν ἠρώτησε «τί εἶη ἄξιος παθεῖν ἀρξάμενος εἰς Ἕλληνας παρανομεῖν» ἢ ὅπως παραδίδει τὴν ἐρώτησιν ὁ Πλούταρχος: «τίνα τιμᾶται δίκην ἐαντῶ τοιαῦτα περὶ ἑλλήνων συμβεβουλευκώς τοῖς πολίταις».

Οὕτω διατυπῶν τὴν ἐρώτησιν ὁ Λύσανδρος ἐμφανίζεται πρὸ τοῦ Φιλοκλέους ὡς Ἕλληνα καὶ οὐχὶ ὡς Λακεδαιμόνιος, ἀπευθύνεται δὲ πρὸς τὸν Φιλοκλέα ὡς πρὸς Ἕλληνα καὶ οὐχὶ ὡς πρὸς Ἀθηναῖον. Τοῦτο ἔχει τὴν ἔννοιαν, ὅτι ὁ Λύσανδρος ἐμφανίζει τὴν ἀπόφασιν τῶν «συνέδρων συμμάχων» ἐκδοθεῖσαν καὶ ἐκτελεστέαν ἐν ὀνόματι ὅλων τῶν ἐλλήνων, οὐχὶ δὲ ἐν ὀνόματι μόνον τῶν νικητῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων, ἀκριβῶς, ὅπως καὶ τὸ Δικαστήριον τῆς Νυρεμβέργης, ἐπὶ τῇ ἐνστάσει τῶν κατηγορουμένων, προσπαθεῖ νὰ στηρίξη τὴν δικαιοδοσίαν του εἰς

Πρᾶξιν μὲν τῶν νικητῶν — τὴν Δήλωσιν τῆς Μόσχας καὶ τὴν Συμφωνίαν τοῦ Λονδίνου — ἀλλὰ κατ' ἐντολὴν τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος ἐκδοθεῖσαν.

Εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Λυσάνδρου ὁ Φιλοκλῆς «οὐδέν τι πρὸς τὴν συμφορὰν ἐνδοῦς», ψυχραίμως καὶ ὑπερηφάνως ἀπήντησε: «Τὶ διατυπώνεις κατηγορίας ἐναντίον μου, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει δικαστῆς διὰ νὰ μὲ δικάσῃ; Νὰ μοῦ κάμῃς ὅ,τι θὰ σοῦ ἔκαμνα, ἐὰν ἐγὼ ἤμουν ὁ νικητὴς καὶ σὺ ἦσουν ὁ ἡττημένος». «Ὁ Φιλοκλῆς οὐδέν τι πρὸς τὴν συμφορὰν ἐνδοῦς ἐκέλευσε μὴ κατηγορεῖν ὧν οὐδεὶς ἔστι δικαστῆς, ἀλλὰ νικῶντα πράττειν ἄπερ ἂν νικηθεὶς ἔπασχεν».

Ἡ ἀπάντησις αὕτη δεικνύει τὸν Φιλοκλέα γνήσιον Ἀθηναῖον. Ἡ ἀθηναϊκὴ διαλεκτικὴ ἐμφανίζεται εἰς ὅλην αὐτῆς τὴν διαύγειαν καὶ τὴν δύναμιν. Ὁ Φιλοκλῆς εἶπεν εἰς τὸν Λύσανδρον καθαρά, ὅ,τι ἀκριβῶς ὑπὸ τὸ περίβλημα ἐπιστημονικῆς φρασιολογίας εἶπαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ναζισμοῦ εἰς τοὺς δικαστὰς τῆς Νυρεμβέργης.

Ὁ Φιλοκλῆς ἀνέδειξεν προσέτι ἑαυτὸν γνήσιον συμπολίτην τοῦ Σωκράτους, ὅταν, ἀφοῦ ἔδωκε τὴν ἀνωτέρω ἀπάντησιν εἰς τὸν Λύσανδρον, παρεσκευάσθη διὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν θάνατον. «Εἶτα λουσάμενος καὶ λαβὼν χλαμύδα λαμπρὰν πρῶτος ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἤγετο τοῖς πολίταις, ὡς ἱστορεῖ ὁ Θεόφραστος» (Πλουτάρχου, Λύσανδρος 13, 2).

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν, φοβερὰν, πράγματι, σκηνὴν ἔβλεπεν ὁ Ἑλλησποντος καὶ τὴν ὁποῖαν, τόσοσιν κρίσιμον καταδειχθεῖσαν διὰ τὰς τύχας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀξίζει νὰ ζωντανεύσῃ φαντασία καὶ δεξιότεχνια ἑλληνοσκαλλιτέχνου.

Ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Φιλοκλῆς, φέρων λαμπρὸν στρατηγικὸν μανδύαν, ἡγεῖται τρισχιλίων Ἀθηναίων καταδικασθέντων εἰς θάνατον καὶ φερομένων ἐπὶ τὴν σφαγὴν. Ἐξ ἀντιθέτου ὁ Λακεδαιμόνιος ναύαρχος Λύσανδρος, ὄρθιος καὶ προῖστάμενος τῶν «συνέδρων» συμμάχων, θεᾶται τὴν τραγικὴν πομπήν, (Πρβλ. Παιουσανίας, 9.32.9), ἐνῶ ὀλίγον παρῆκει εἰς τὴν ἀκτὴν, ἑκατὸν ἐβδομήκοντα στίλβουσαι ἀθηναϊκαὶ τριήρεις κατὰκινεῖται κεναὶ καὶ ἔρημοι.

Εἶχε δίκαιον, ὁ κατὰ τινὰ τρόπον πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Λυσάνδρου, ὁ Ἀγησίλαος, ὅταν ἐξ ἀναλόγου περιπτώσεως σφαγῆς ἑλλήνων ὑπὸ ἑλλήνων «βαρὸν στενάξας» εἶπε: «φεῦ τῆς Ἑλλάδος, τοσοῦτους ἄνδρας ἀπολωλενίας ὑφ' αὐτῆς, ὅσοι ζῶντες ἠδύναντο νικᾶν ὁμοῦ σύμπαντας τοὺς βαρβάρους» (Πλουτάρχου, Ἀγησίλαος, 16).

Ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἀπάντησιν τοῦ Φιλοκλέους. Πρέπει νὰ τὴν συγκρίνωμεν πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν εἰς ἣν προέβη ὁ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Δικαστηρίου τῆς Νυρεμβέργης Donnedieu de Vabres, καθηγητῆς τοῦ ἐν Παρισίοις Πανεπιστημίου.

Ὁ Ὀργανισμὸς Ἑνωμένων Ἐθνῶν συνέστησεν Ἐπιτροπὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκε τὴν ἐντολὴν νὰ διατυπώσῃ τὰ ἐκ τῆς δίκης τῆς Νυρεμβέργης πορίσματα¹. Τῆς Ἐπιτροπῆς ἀπετέλεσε μέλος καὶ ὁ καθηγητῆς H. Donnedieu de Vabres, μετασχὼν ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Γαλλίας, εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ Δικαστηρίου τῆς Νυρεμβέργης. Ἀπὸ τῶν πρώτων συνεδριάσεων τῆς Ἐπιτροπῆς, le représentant de la France a préconisé la création d'une juridiction internationale. En sa qualité du juge au Tribunal de Nuremberg, le professeur Donnedieu de Vabres a déclaré *qu'il ressentait vivement les critiques formulées contre le jugement du Tribunal de Nuremberg sous prétexte que celui-ci se composait uniquement de représentants des pays vainqueurs* et ne représentait pas la communauté internationale.

Ἡ ἀπάντησις τοῦ Φιλοκλέους εἰς τὸν Λύσανδρον καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐξομολόγησις τοῦ γάλλου δικαστοῦ εἶναι πρόδηλον ὅτι, ὄχι μόνον δὲν διαφέρουν, ἀλλὰ καὶ συμπίπτουν πλήρως εἰς τε τὸ γράμμα καὶ εἰς τὸ πνεῦμα.

Ὅσα εἶπεν ὁ Φιλοκλῆς εἰς τὸν Λύσανδρον, ὅσα ἐξωμολογήθη ὁ γάλλος δικαστῆς εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ο. Η. Ε., τὰ αὐτὰ ὑπὸ ἀναλόγους συνθήκας εὐρεθέντες, εἶπαν καὶ οἱ Πλαταιεῖς εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, νικητὰς ἄμα καὶ δικαστὰς αὐτῶν.

Κατὰ τὰ πρώτα ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξήγοντο εἰς τὴν Ἀττικὴν. Τὸ θέρος τοῦ 427 οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπολιόρκησαν τὰς Πλαταιάς. Ὁ Λακεδαιμόνιος στρατηγὸς ἀντιληφθεὶς ὅτι οἱ Πλαταιεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπομείνουν περαιτέρω τὴν πολιορκίαν, ἀλλὰ καὶ μὴ θέλων ἐκ λόγων πολιτικῶν, καθ' ἃς εἶχεν ὀδηγίας ἐκ Σπάρτης, νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου, ἔστειλε κήρυκα προτείνων, ὅπως οἱ Πλαταιεῖς παραδώσουν ταύτην ἐκουσίως, δεχθοῦν δὲ ὅπως τοὺς δικάσουν οἱ Λακεδαιμόνιοι διαβεβαιώσαντες ρητῶς ὅτι θὰ τιμωρήσουν ἀποκλειστικῶς ἐκείνους οἵτινες διέπραξαν ἀδικήματα, οὐδένα δὲ θὰ τιμωρήσουν «*παρὰ δίκην*» παρὰ τὸ δίκαιον (*προσπέμπει δὲ αὐτοῖς κήρυκα λέγοντα εἰ βούλονται παραδοῦναι τὴν πόλιν ἐκόντες τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ δικασταῖς ἐκείνοις χρῆσασθαι τοὺς τε ἀδίκοις κολάσειν, παρὰ*

¹ Spiropoulos, Revue Hellénique de droit International 1951, p. 129 καὶ 238.

δίκην δὲ οὐδένα). Οἱ Πλαταιεῖς παρέδωκαν πράγματι τὴν πόλιν, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι τοὺς «*ἔτρεφον ἡμέρας τινάς, ἐν ὅσῳ οἱ ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος δικασταὶ πέντε ἄνδρες, ἀφίοντο*» (Θουκυδ. 3,52). Ἄλλ' ἐνῶ κατὰ τοὺς ὅρους τῆς παραδόσεως ἔπρεπε νὰ τιμωρηθοῦν, οἱ ἐκ τῶν Πλαταιέων διαπράξαντες ἀδικήματα, οἱ πέντε Λακεδαιμόνιοι δικασταί, προσκαλέσαντες ἐνώπιον αὐτῶν ὅλους τοὺς Πλαταιεῖς ἀπέφυγαν νὰ διατυπώσουν συγκεκριμένην κατὰ ὠρισμένων προσώπων κατηγορίαν καὶ περιωρίσθησαν νὰ τοὺς ἐρωτήσουν ἀορίστως, ἐάν, κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον, προσήνεγκαν ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους (*ἐλθόντων δὲ αὐτῶν, κατηγορία μὲν οὐδεμία προετέθη, ἡρώτων δὲ αὐτοὺς ἐπικαλεσάμενοι, τοσοῦτον μόνον, εἴ τι Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους ἐν τῷ πολέμῳ τῷ καθεστῶτι ἀγαθόν [τι] εἰργασμένοι εἰσίν*). Οἱ Πλαταιεῖς εὐρεθέντες ἀπροσδοκῆτως πρὸ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης καὶ μόνης ἐζήτησαν καὶ ἐπέτυχαν «*μακρότερα εἰπεῖν*». Ἐπρόταξαν λοιπόν, ὡς συνηγόρους των (*προτάξαντες σφῶν αὐτῶν*) Ἀστύμαχον τὸν Ἀσωπῶλαου καὶ Λάκωνα τὸν Ἀειμνήστου, οἵτινες «*ἐπελθόντες*» προχωρήσαντες καὶ ἐμφανισθέντες πρὸ τῶν Λακεδαιμονίων δικαστῶν ἠγόρευσαν πράγματι διὰ μακρῶν. Ἀρχόμενοι τοῦ λόγου των εἶπαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους δικαστάς, ὅ,τι ἀκριβῶς ἀπήντησεν ὁ Φιλοκλῆς εἰς τὸν Λύσανδρον, ὅ,τι ἀκριβῶς ἐξωμολογήθη ὁ γάλλος δικαστὴς ἐνώπιον τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ο. Η. Ε., ὅ,τι ἀκριβῶς εἶπαν οἱ συνήγοροι τῶν κατηγορουμένων ναζιστῶν εἰς τοὺς δικαστάς τῆς Νυρεμβέργης. Τὸ προοίμιον τοῦτο, συνεπῶς, πρέπει ν' ἀναγνωσθῆ ὀλόκληρον. «Τὴν πόλιν παρεδώκαμεν, Λακεδαιμόνιοι, διότι σᾶς ἐπιστεύσαμεν καὶ ἐνομίσαμεν ἀφ' ἐνός μὲν ὅτι θὰ ὑποβληθῶμεν εἰς δίκην κάπως δικαιότεραν καὶ οὐχὶ τοιαύτην οἷα ἡ παρούσα, ἀφ' ἑτέρου δέ, ὅτι, ἀποδεχθέντες, ὅπως μὴ ἐμφανισθῶμεν ἐνώπιον ἄλλων δικαστῶν ἀλλ' ἐνώπιον ὑμῶν, ὅπως καὶ πράγματι συμβαίνει, θὰ ἐξησφαλίζαμεν κρίσιν δικαίαν. Τώρα ὅμως, πολὺ φοβούμεθα, ὅτι κατ' ἀμφότερα ταῦτα, ἐπλανήθημεν. Διότι, εὐλόγως ὑποπεύομεν, ὅχι μόνον ὅτι ὁ ἀγὼν τὸν ὁποῖον διεξάγομεν εἶναι περὶ τῶν δεινοτάτων (περὶ ζωῆς καὶ θανάτου), ἀλλ' ὅτι καὶ σεῖς δὲν θὰ δειχθῆτε ἀμερόληπτοι. Καὶ τεκμαιρόμεθα ταῦτα, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὐδεμία ὠρισμένη προκατηγορία διατυπώθη ἐναντίον ἡμῶν, ὥστε νὰ μᾶς δοθῆ ἡ εὐχέρεια, ὅπως τὴν ἀποκρούσωμεν, τούναντίον ἡμεῖς ἐζητήσαμεν νὰ ὀμιλήσωμεν· δεύτερον δὲ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἐρώτημα ὅπερ μᾶς ἐθέσατε εἶναι τόσον σύντομον, ὥστε, ἐάν μὲν ἀπαντήσωμεν τὰ ἀληθῆ, ὅλα θὰ εἶναι ἐναντίον

μας, εάν δὲ ἀπαντήσωμεν ψευδῆ, δὲν θὰ εἶναι δύσκολος ὁ ἔλεγχος. Εἰς τὸ ἀδιέξοδον τοῦτο περιελθόντες (*πανταχόθεν ἄποροι καθεστῶτες*) ἀναγκαζόμεθα — καὶ φαίνεται ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἀσφαλὲς μέσον τὸ ὁποῖον διαθέτομεν — ἀναγκαζόμεθα νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὸν κίνδυνον λέγοντες πᾶν ὅ,τι εἰμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν. Ἐὰν σιωπήσωμεν, ὅπως ὅλοι οἱ εὐρεθέντες εἰς θέσιν παρομοίαν μὲ τὴν σημερινὴν ἰδικὴν μας, οὕτω καὶ ἡμεῖς θὰ αἰτιώμεθα ἐκ τῶν ὑστέρων τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀναλογιζόμενοι ὅτι πιθανόν, εἰάν ὠμιλούσαμεν, νὰ ἐσωζόμεθα. Εἰς τὰς ἄλλας δὲ δυσχερείας προστίθεται καὶ αὕτη ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ σᾶς πείσωμεν. Καὶ τοῦτο, διότι, εἰάν μὲν εἴμεθα ἄγνωστοι μεταξὺ μας, θὰ ἦτο δυνατόν κάτι νὰ ὠφεληθῶμεν προσάγοντες ἀποδείξεις περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα σεῖς δὲν γνωρίζετε. Ἄλλὰ τώρα πᾶν ὅ,τι θὰ εἴπωμεν, θὰ λεχθῆ πρὸς ἀνθρώπους γνωρίζοντας πλήρως τὰ πράγματα. Καὶ ναὶ μὲν δὲν φοβούμεθα μήπως ἐκλαμβάνοντες τὰς ἀρετάς μας κατωτέρας τῶν ἰδικῶν σας, χαρακτηρίσετε αὐτὸ ὡς ἔγκλημα, φοβούμεθα ὅμως μήπως ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ φανῆτε εὐχάριστοι εἰς ἄλλους, (ἐννοεῖ τοὺς Θηβαίους) εἰσαγόμεθα ἡμεῖς εἰς δίκην, ἐνῶ ἔχει ἤδη ἐκδοθῆ καὶ ἡ ἀπόφασις (*ἐπὶ ἐγνωσμένην δίκην καθιστάμεθα*)».

Τὸ προίμιον τοῦτο ἐπροκάλεσεν εἰς τοὺς πέντε Λακεδαιμονίους δικαστὰς συναισθήματα ἀνάλογα πρὸς τὰ συναισθήματα τοῦ γάλλου δικαστοῦ τῆς Νυρεμβέργης, καθηγητοῦ Donnedieu de Vabres.

Ἡ ἀμφιβολία περὶ τῆς ἀμεροληψίας καὶ ὁ ὑπαινιγμὸς ὅτι πρὶν ἢ ἀρχίσῃ καὶ ἡ δίκη ἔχουν ἐκδώσει τὴν ἀπόφασιν, ἐπέιραξαν τοὺς Λακεδαιμονίους δικαστὰς. Ἱστορεῖ ὁ Θουκυδίδης ὅτι περαιωθείσης τῆς διαδικασίας, οἱ πέντε Λακεδαιμόνιοι δικασταὶ συνεσκέφθησαν, εἰάν εἶναι ὀρθὴ ἢ πρᾶξις τῶν, ὅπως περιορισθοῦν εἰς τὸ ἀνωτέρω σύντομον ἐρώτημα. Διὰ μακρῶν αἰτιολογιῶν κατέληξαν «*νομίζοντες τὸ ἐρώτημα σφίσιν ὀρθῶς ἔξειν*» καὶ καλέσαντες τοὺς Πλαταιεῖς ἠρώτησαν *ἕνα ἕκαστον* «*εἰ ἡ Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους ἀγαθὸν ἐν τῷ πολέμῳ δεδρακότες εἰσίν*». Λαβόντες ἀρνητικὰς ἀπαντήσεις οἱ Λακεδαιμόνιοι δικασταὶ κατεδίκασαν εἰς θάνατον τοὺς Πλαταιεῖς, ἐπειδὴ παρεβίασαν τὰς διεθνεῖς συνθήκας καὶ διὰ τῆς παραβιάσεως ταύτης ἠδίκησαν τοὺς Λακεδαιμονίους (*ἔκσπονδοι ἤδη ὑπ' αὐτῶν κακῶς πεπονθέναι*). Κατόπιν «*ἀπάγοντες ἀπέκτειναν καὶ ἐξάαιρετον ἐποίησαντο οὐδένα*».

Ποῖος, λοιπόν, ἔπρεπε νὰ δικάσῃ τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν Φιλο-

κλέα; Ποῖος ἔπρεπε νὰ δικάσῃ τοὺς Πλαταιεῖς; Ποῖος ἔπρεπε νὰ δικάσῃ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ναζισμοῦ;

Οἱ βαδίζοντες πρὸς τὸν δικαστὴν πρέπει νὰ ἔχουν ἀπόλυτον τὴν πεποίθησιν ὅτι «τὸ ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, ἰέναι ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον». Ἐὰν ὁ νόμος εἶναι «ὁ ἄνευ ὀρέξεως νοῦς», ὁ τὸν νόμον ἐφαρμόζων δικαστὴς εἶναι «οἷον δίκαιον ἔμφυχον». Ὅταν, συνεπῶς, ὁ διάδικος φρονῆ, ἔστω καὶ πρόρωθεν, ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ τὸν δικάσῃ εἶναι *judex suspectus* (Cod. 3.1.16), *alius judex necessario sumendus est, quia iniquum est aliquem suae rei iudicem fieri* (Dig. 5.1.17) λέγει ὁ ἐπὶ Ἀδριανοῦ ἀκμάσας ῥωμαῖος νομικὸς *Salvius Julianus*.

Ἐπτὰ αἰῶνας ἀρχαιότερον, ὁ Αἰσχύλος, εἰς τὴν αὐτὴν σκέψιν ἐστηρίχθη διὰ νὰ ἐμφανίσῃ τὴν Ἀθηναῖαν ὡς κωλυομένην νὰ δικάσῃ τὴν μεταξὺ Ὀρέστου καὶ Ἐρινύων διαφορὰν, τὴν ὁποῖαν οὕτω κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε νὰ δικάσῃ *alius judex*, ἕτερος δικαστὴς.

Πλανωμένη εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Σκαμάνδρου ἢ Ἀθηναῖα, διὰ νὰ λάβῃ εἰς τὴν κατοχὴν τῆς γαίας τὰς ὁποίας ἀφιέρωσαν εἰς αὐτὴν οἱ ἡγήτορες τῶν Ἑλλήνων «ἐξήκουσε τὴν βοήν», ἐκ τῶν παρακλήσεων τοῦ Ὀρέστου. Σπεύδει ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθήνας «*πτειρῶν ἄτερο ροιβδοῦσα κόλπῳ αἰγίδος*», παρεντίθεται μεταξὺ Ὀρέστου καὶ Ἐρινύων, ἀκούει ταύτας κατηγορούσας, καὶ ἀποδέχεται τὴν αἴτησίν των, ὅπως «*κρίνη εὐθείαν δίκην*». Τί ἔχεις νὰ εἰπῆς εἰς ταῦτα, στρέφεται καὶ ἐρωτᾷ τὸν Ὀρέστην (*τί πρὸς τάδε εἰπεῖν, ὦ ξένε, ἐν μέρει θέλεις;*) Ὁμολογῶ ὅτι ἐσκοτώσα τὴν μητέρα μου (*ἔκτεινα τὴν τεκοῦσαν, οὐκ ἀρνήσομαι*) ἀπαντᾷ ὁ Ὀρέστης, ἀλλὰ «ὡς ἀντικτόνους ποινὰς φιλιότου πατρός», συμμετόχος δὲ «*μεταίτιος*» τοῦ φόνου εἶναι καὶ ὁ Λοξίας, διότι αὐτὸς διὰ τῶν χρησμῶν τοῦ μέ παρώθησεν εἰς τὸν φόνον. Ἐὰν ἔπραξα δικαίως εἴτε μὴ, «*κρίνον δίκην*» καὶ θ' ἀποδεχθῶ τὰς ἀποφάσεις σου, καταλήγει ὁ Ὀρέστης. Ἀναθέτει λοιπὸν καὶ ὁ Ὀρέστης, τὴν λύσιν τῆς διαφορᾶς εἰς τὴν Ἀθηναῖαν. Ἀλλ' ἢ Ἀθηναῖα, ἐνῶ εἶχεν ἀποδεχθῆ τὴν αἴτησιν τῶν Ἐρινύων, ὅπως δικάσῃ «*κρίνει εὐθείαν δίκην*», εἰς τὴν ἀντίστοιχον ταύτην αἴτησιν τοῦ Ὀρέστου διακηρύττει ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ δικάσῃ (470):

*Τὸ πρῶγμα μείζον εἴ τις οἶεται τόδε
βροτοῖς δικάζειν, οὐδὲ μὴν ἐμοὶ θέμις
φόνου διαιρεῖν ὄξυμηγίτου δίκας.*

«Ἡ ὑπόθεσις εἶναι πολὺ μεγάλη, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δικά-

σουν άνθρωποι, άλλ' οὐδὲ καὶ εἰς ἐμὲ ἐπιτρέπεται νὰ δικάσω δίκην ἀντικείμενον ἔχουσαν φόνον γενόμενον πρὸς ἐκδίκησιν».

Ὁ Αἰσχύλος τείνει πρὸς ὠρισμένον πολιτικὸν σκοπὸν. Θέλει νὰ ἐμφανίσῃ τὴν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλὴν, ὡς ἐκ Θεοῦ ἰδρυμένον δικαστήριον. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν τοῦτον πρέπει ἡ Θεία Δικαιοσύνη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Ἀθηνᾶς ἐνεπιστεύθησαν οἱ διάδικοι τὴν λύσιν τῆς διαφορᾶς, νὰ καταδειχθῇ ὡς κωλυομένη νὰ δικάσῃ. Καὶ τὸ ἐπιτυγχάνει ὁ Αἰσχύλος ἐμφανίζων τὸν Ἀπόλλωνα, ὡς «*μεταίτιον*» τοῦ φόνου, ὡς τὸν ἠθικὸν αὐτουργόν, κατὰ σύγχρονον ὀρολογίαν. Μετὰ τὴν δῆλωσιν, πράγματι, τοῦ Ὁρέστου ὅτι εἰς τὸν φόνον τῆς μητρὸς του, τὸν ἐξώθησε διὰ τῶν χρησμῶν του ὁ Ἀπόλλων, χρησιμοδοτῶν μάλιστα ὡς προφήτης Διὸς (19), ἐν ὀνόματι δηλ. τοῦ πατρὸς τῶν Θεῶν, ἡ διαφορὰ χάνει τὸν χαρακτήρα διαφορᾶς μεταξὺ ἀνθρώπου (τοῦ Ὁρέστου) καὶ θεῶν (τῶν Ἐρινύων) καὶ μεθίσταται εἰς διαφορὰν μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν διαδίκων θεῶν, εἰς διαφορὰν μεταξὺ Ἀπόλλωνος καὶ Ἐρινύων. Τοιαύτην ὅμως διαφορὰν μεταξὺ θεῶν, οἱ ἄνθρωποι μὲν δὲν ἔχουν ἐξουσίαν νὰ δικάσουν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν θεῶν οὐδεὶς, διότι μεταξὺ ἰσοτίμων οὐδεὶς ἔχει ὑπερέχουσαν ἐξουσίαν, ἐπομένως καὶ δικαιοδοσίαν, *par in parem non habet iudicium*. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔτι δὲν ἐνεφανίζετο συγκατηγορούμενος ὁ Ἀπόλλων, παρέμενον δὲ αἱ Ἐρινύες πρὸς μόνον τὸν Ὁρέστην ἀντιδικοῦσαι καὶ πάλιν ἐκωλύετο νὰ δικάσῃ ἡ Ἀθηνᾶ, διότι, ὡς θεὰ, ἔχουσα τὴν αὐτὴν μὲ τὰς Ἐρινύας φύσιν, ἀπέβαινε *judex suspectus* ἔναντι τοῦ ἀνθρώπου, ἔναντι τοῦ Ὁρέστου. Συναισθανομένη λοιπὸν ἡ Ἀθηνᾶ ὅτι δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ δικάσῃ διαφορὰν μεταξὺ θεῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξουσίαν ἔτι ἐὰν ἔχῃ, ὅτι ἐνδέχεται νὰ ἐκληφθῇ ὡς *judex suspectus* ὑπὸ τοῦ διαδίκου ὅστις, ταπεινὸς θνητὸς εἶχε τὴν μοῖραν ν' ἀντιδικήσῃ πρὸς τοὺς ἀθανάτους, σπεύδει νὰ δηλώσῃ, ὅτι κωλύεται νὰ δικάσῃ, ὅτι «*θεωρεῖ ἑαυτὴν ἐξαιρετέαν*» κατὰ τὸν σύγχρονον ὄρον. «*Οὐδὲ μὴν ἐμοὶ θέμις φόνον δαιρεῖν ὀξυμηγίτου δίκας*».

Ἡ ἄρνησις τῆς Ἀθηνᾶς, ὅπως δικάσῃ, περιάγει τὴν κατάστασιν εἰς ἀδιέξοδον. Ἀφ' ἐνὸς μὲν δὲν ὑπάρχει δικαστήριον, ὅπως δικάσῃ τὸν Ὁρέστην. Ἀφ' ἐτέρου εἶναι ἄδικον νὰ μένη ἐπ' ἄπειρον ἀνεκδίκαστος ἢ κατ' αὐτοῦ κατηγορία καὶ νὰ ἐγκαταλειφθῇ φεύγων αἰωνίως πρὸ τῶν Ἐρινύων (*καὶ τῷ κτανόντι πὸν τὸ τέρμα τῆς φυγῆς: 422*): Κατὰ τίνα τρόπον θὰ λυθῇ τὸ ἀδιέξοδον; Τὸ ἀδιέξοδον λύεται, ἐὰν εὔρεθῃ δικαστής. Εἰς ὃ σημεῖον περιέστησαν τὰ πράγματα, λέγει ἡ Ἀθηνᾶ (*ἐπει*

δὲ προῶγμα δεῦρο ἐπέσκηψεν τόδε) «ἐκ τῶν ἐμῶν ἀστών», ἐκ τῶν πολιτῶν τῆς πόλεώς μου. θὰ ἐκλέξω ἄνδρας, οἵτινες ὀρκιζόμενοι θὰ δικάσουν τὰς δίκας περὶ φόνου, τὸ δικαστήριον δὲ τοῦτο «τὸν θεσμόν δὲ τοῦτον, εἰς ἅπαντα ἐγὼ θήσω χρόνον» (484). Ἡ ὑποταγὴ τῶν Θεῶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην Δικαιοσύνην, ὑπὸ πάσας τὰς δυνατὰς ἐγγυήσεις, ἦτο ἡ μόνη διέξοδος.

Εἰς τὸ αὐτὸ ἀδιέξοδον περιέστησαν καὶ οἱ Σύμμαχοι. Ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν ὑπῆρχε καθιδρυμένον Διεθνὲς Δικαστήριον δικαιοδοσίαν ἔχον νὰ δικάσῃ τοὺς ἐγκληματίας πολέμου ἐν ὀνόματι τῆς Διεθνοῦς Κοινωνίας. Ἀφ' ἑτέρου θὰ ἦτο ἄδικον, ἐκ τοῦ λόγου τούτου καὶ μόνου, νὰ μὴ δώσουν δίκην οἱ γερμανοὶ «ἅ τε ἤδη παρενενομήκεσαν», κατὰ τὴν φρασιολογίαν τοῦ Ξενοφώντος, εἰς τὰ Καλάβρυτα καὶ εἰς τὴν Κρήτην, εἰς τὸ Δίστομον καὶ τὴν ὁδὸν Μέρλιν, εἰς τὸ Buchenwald καὶ εἰς τὸ Dachau.

Ἄλλη διέξοδος δὲν ὑπῆρχε παρά νὰ ιδρῦσουν οἱ Σύμμαχοι Δικαστήριον ὅπερ, ὡς μόνιμος θεσμός, νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν Διεθνή Κοινωνίαν κατὰ τῶν κακουργούντων, ἐν καιρῷ πολέμου, ἐναντίον αὐτῆς. Καὶ ὅπως ἡ Ἀθηναῖα ἵδρυσε μόνιμον «βουλευτήριον δικαστῶν», τὸν Ἄρειον Πάγον, οὕτω καὶ οἱ Σύμμαχοι ἵδρυσαν τὸ Διεθνὲς Στρατιωτικὸν Δικαστήριον. Ὅπως δὲ ἡ Ἀθηναῖα ἀπέστειλεν εἰς τὸν λόφον τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅ,τι ἐκλεκτὸν εἶχον αἱ Ἀθηναῖαι, διὰ νὰ δικάσουν τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ὀρέστην, οὕτω καὶ οἱ Σύμμαχοι ἀπέστειλαν εἰς τὴν Νυρεμβέργην ὅ,τι λαμπρὸν εἶχον διὰ νὰ δικάσουν τοὺς ὑπευθύνους ἔναντι τῆς Ἀνθρωπότητος, ἀλάστορας ναζιστάς.

Εἶπεν ὁ Πυθαγόρας (Ἰαμβλίχου, περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου, 232).

*Πολεμεῖν δὲ μὴ λόγῳ ἀλλὰ τοῖς ἔργοις
νόμιμον δὲ εἶναι καὶ ὅσιον τὸν πόλεμον,
εἰ ὡς ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ πολεμήσειεν.*

Ὁ ἐξανθρωπισμὸς λοιπὸν τοῦ πολέμου εἶναι ἰδέα ἑλληνική. Καὶ ἐπέπρωτο νὰ ὑποστῇ δύο παγκοσμίους πολέμους ἡ Ἀνθρωπότης διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον, πρὸ εἴκοσι καὶ πέντε αἰώνων, τὴν ἀφῆκεν ἡ ἑλληνική σκέψις καὶ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα.